

LowRes
Pauline van
Marle

Foto: Pauline van Marle

Landelijke en regionale aantalsontwikkeling van de Steenuil in Nederland

Alex de Smet (Regiocoördinator STONE provincie Zeeland)

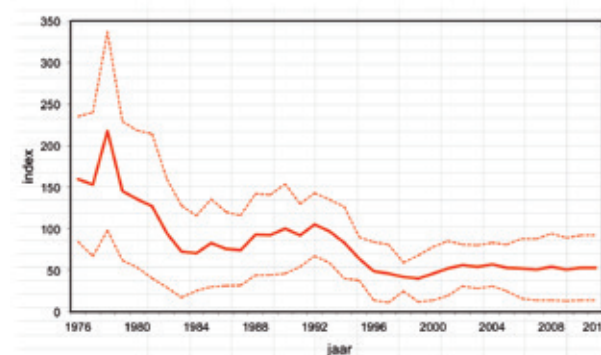
Foto's: Xxxx Xxxxxxxx

Met zijn monitoringprojecten probeert Sovon de aantalsontwikkeling te volgen van alle Nederlandse broedvogels, dus ook uilen. Van zeer zeldzame broedvogels, zoals de Velduil, proberen we jaarlijks de gehele populatie te tellen maar bij minder zeldzame broedvogels, zoals de Steenuil, is dat niet mogelijk: het zou te veel inspanning vereisen. Bovendien hoeft dat ook niet, want met een goede steekproef is het prima mogelijk om uitspraken te doen over de aantalsontwikkeling van deze uil.

Belangrijk **hierbij** is (a) dat jaarlijks vaste telgebieden **verspreid** over het hele land worden geïnventariseerd, (b) dat deze telgebieden (met een vaste begrenzing) meerdere jaren onderzocht worden, en (c) dat de wijze van inventariseren gelijk blijft. Voor een goede monitoring dienen daarbij niet alleen de broedgebieden met een hoge dichtheden (en vermoedelijk ideale habitat) te worden geïnventariseerd maar ook gebieden met een lage dichtheden (marginaler habitat). Sovon Vogelonderzoek Nederland werkt bij deze monitoring samen met Steenuilen Overleg Nederland (STONE). In het tijdschrift Athene werd hier al eerder aandacht aan besteed (meest recent Boele, 2009). In dit artikel wordt ingegaan op de resultaten van de monitoring en wordt aangegeven waar nieuwe tellers gezocht worden.

Lange termijn afname en regionale verschillen
Figuur 1 geeft de lange termijn trend van Steenuilen in Nederland. Na een snelle afname in de tweede helft van de jaren zeventig en begin jaren tachtig volgde enig herstel. Daarna zette opnieuw een afname in gedurende de jaren negentig en een voorzichtig herstel rond de eeuwwisseling. In 2001-2011 was de landelijke index, een maat voor de omvang van de populatie, redelijk stabiel maar lag deze ruim onder het niveau van de jaren zeventig. Als we de regionale trends vanaf 1990 bekijken (figuur 2) zien we een afname in de periode tot ca. 1997 in alle regio's. Deze afname zet na 1997 door in het rivierengebied, in het zeekele gebied blijven de aantallen stabiel op een laag niveau, terwijl de populatie op de zandgronden zich herstelt. Het schijnbaar stabiele landelijke beeld sinds 1997 bij

Figuur 1. Steenuil. Landelijke indexen in 1976-2011 met bijbehorende standaardfout (index 1990=100).

Bron: Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, CBS).

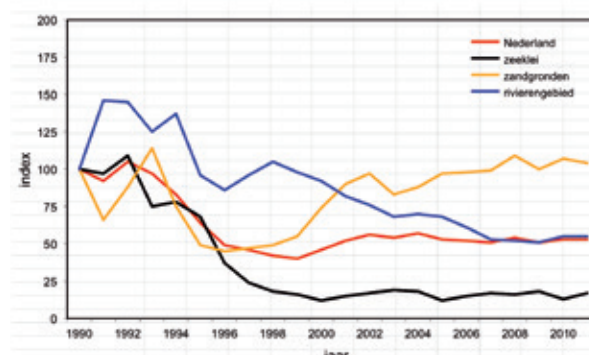

Foto: Arjan Boele

onze kleinste inheemse uil bestaat dus in feite uit de combinatie van tegenstrijdige regionale trends. De eerste resultaten van 2012 wijzen op een (landelijke) stand die onveranderd is ten opzichte van 2011. In 21 telgebieden die zowel in 2011 als 2012 geteld zijn (samen ruim 30.000 ha) werden resp. 231 en 230 territoria geteld.

Gekrompen verspreiding

De landelijke populatie is sinds de jaren zeventig kleiner geworden en de soort komt minder verspreid voor. Uit telwerk in het kader van de verschillende landelijke broedvogelatlassen komt naar voren dat het verspreidingsgebied fors gekrompen is. In 1973-77 werden nog in 72% van de 1674 atlasblokken (5x5 km) Steenuilen gemeld, in 1998-2000 was dat slechts 55% (STONE et al. 2002). Hoeveel procent zal het over enkele jaren zijn, na afronding van het nieuwe atlasproject dat de broedseizoenen 2013-15 zal omvatten (zie www.vogelatlas.nl)? In vijf recente jaren (2007-2011) werden territoria of broedgevallen gemeld in 37% van de atlasblokken. Dit betreft echter, op landelijke schaal, een onvolledige inventarisatie, een combinatie van inventarisaties in telgebieden, nestkaartonderzoek en losse meldingen van territoria.

Figuur 2. Steenuil. Aantalsontwikkeling in 1990-2011 in Nederland en drie fysisch-geografische regio's.

Bron: Netwerk Ecologische Monitoring (Sovon, CBS).

Foto: Arjan Boele

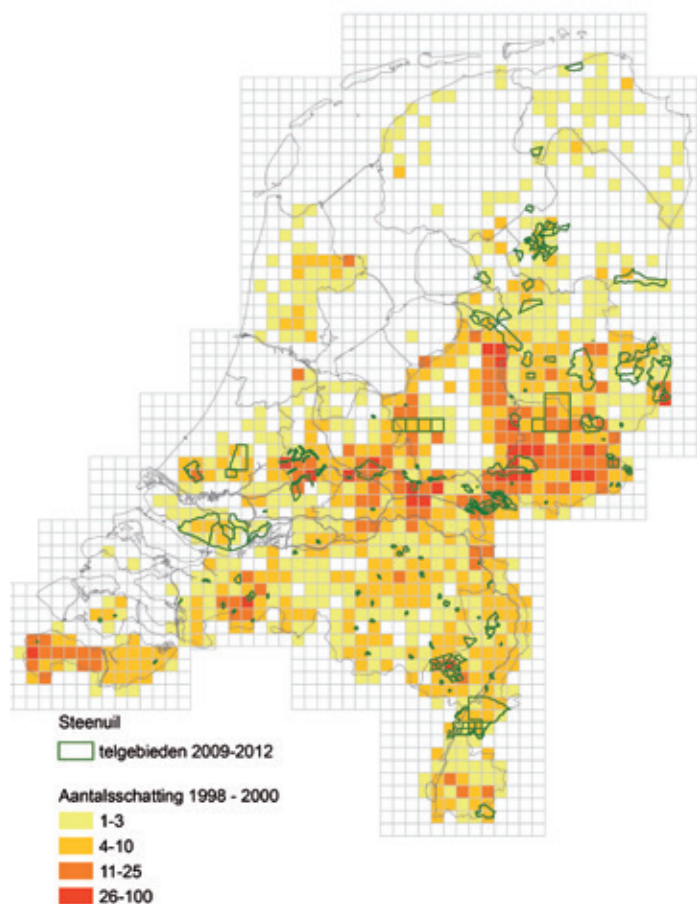
Oorzaken

De oorzaken van de achteruitgang en inkrimping van het broedareaal zijn divers en hangen veelal samen met veranderingen in het agrarisch cultuurlandschap. Grootchalige ruilverkavelingen, intensivering van het grondgebruik, veranderende gewaskeuze (omzetting grasland in maïs), gebruik van pesticiden, verstedelijking en de

uitbreiding van de infrastructuur hebben een negatieve invloed gehad op de voedselsituatie en nestgelegenheid. Bijkomende factoren als het grote aantal verkeersslachtoffers versterken dit proces en in de uiterwaarden spelen opname van zware metalen en PCB's via regenwormen vermoedelijk een rol (STONE et al. 2002). Koude winters kunnen hun sporen jarenlang achterlaten in de Steenuil-populatie, zoals in 1978/79 bleek. Recente koudere winters lieten ook regionale verschillen zien, zoals in 2008/09. Ten zuidoosten van de lijn 's Hertogenbosch-Arnhem-Zutphen-Almelo, waar de laagste temperaturen werden gemeten en in januari langdurig 4-10 cm sneeuw lag, bedroeg de afname 11,7%. De afname ten noordwesten van deze lijn, waar het duidelijk minder winters was, bleef beperkt tot 3,4% (Boele et al. 2011). De nog koudere winter van 2009/10, met een gelijkmatiger verdeling van de winterkou over het land en nog meer sneeuwval dan zijn voorganger, zorgde daarentegen niet voor opvallende regionale verschillen. Landelijk gezien vertoonde de Steenuil-populatie na deze winter zelfs een beperkt herstel (+2%; Boele et al. 2012).

Steenuil-tellers gezocht!

We weten dus al vrij veel over de aantalsontwikkeling van de Steenuil, maar het kan beter. Figuur 3 geeft de verspreiding van de Steenuil in 1998-2000, met daar bovenop de ligging van Steenuil-telgebieden in 2009-2012. In totaal zijn in deze jaren 229 telgebieden met een totale oppervlakte van 242.000 ha één of meerdere jaren geteld door meer dan 200 tellers. Telgebieden liggen verspreid over het gehele land, maar in verschillende regio's is de teldekking mager en daarom zoeken we nog tellers in Noord-Nederland (delen van Friesland, Groningen en Noord-Drenthe), Noord-Holland, regionaal in Gelderland (o.a. langs de Randmeren en IJssel, in de driehoek Doetinchem – Borculo – Winterswijk en in de Betuwe), Noord-Brabant, Zeeland (met name Zeeuws-Vlaanderen) en Zuid-Limburg. Ook elders kunnen natuurlijk nieuwe telgebieden worden gestart! Het inventariseren van Steenuilen is relatief eenvoudig (zie ook Van Dijk & Boele, 2011 of de 'telrichtlijnen' op www.sovon.nl/nl/soort/7570). Het is belangrijk dat in een gebied alle territoria

Figuur 3. Steenuil. Ligging van telgebieden in 2009-2012 met ter vergelijking de verspreiding in 1998-2000 (1998-2000 uit STONE et al. 2002). In de figuur zijn alle telgebieden opgenomen waar in 2009-2012 Steenuilen zijn aangetroffen, zowel speciale 'Steenuil-telgebieden' als gebieden waar meerdere broedvogelsoorten zijn onderzocht.

Steenuil-tellers gezocht!

Foto: Arno ten Hoeve

van Steenuilen worden geteld (niet alleen de bezette nestkasten of succesvolle paren) door het gebied tussen 15 februari en 15 april drie maal volledig te inventariseren. Luister hierbij naar spontaan roepende vogels en maak eventueel gebruik van geluid (zie de eerder genoemde telrichtlijnen). Gegevens uit eerdere jaren zijn zeer welkom maar zorg ervoor dat de telmethode ieder jaar vergelijkbaar is en dat ieder jaar het gehele gebied onderzocht wordt. Heeft u interesse om de inventarisatie van een nieuw telgebied te beginnen, neem dan contact op met Sovon (Joost van Bruggen of Arjan Boele).

Tot slot wil ik alle tellers heel hartelijk bedanken voor hun bijdrage!

Arjan Boele
Sovon Vogelonderzoek Nederland
Arjan.Boele@sovon.nl
Postbus 6521
6503 GA, Nijmegen
024 – 7 410 410

Het Landelijk Meetnet Broedvogels wordt door Sovon in samenwerking met het CBS georganiseerd

in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring. Het meetnet wordt financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Literatuur

- Boele A., 2009. Monitoring van Steenuilen in 2003-2008: een succes! *Athene* 14: 60-66.
- Boele A., van Bruggen J., van Dijk A.J., Hustings F., Vergeer J.W. & Plate C.L., 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. SOVON-monitoringsrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., van Bruggen J., van Dijk A.J., Hustings F., Vergeer J.W., Ballering L. & Plate C.L., 2012. Broedvogels in Nederland in 2010. SOVON-rapport 2012/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Dijk A.J. & Boele A., 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- STONE, Groen N., van Harxen R. & Stroeken P., 2002. Steenuil *Athene noctua*. Pp. 276-277 in: SOVON. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.